

Colaborarea româno-bulgară în domeniul etnolingvisticii

De la înființarea Institutului de Studii Sud-Est Europene în 1963, sub egida Academiei și la inițiativa UNESCO, printre temele care au prilejuit reuniuni științifice internaționale nu au lipsit cele de lingvistică.

Dar abia în 1992 un protocol de colaborare, între institutul nostru și Institutul de Balcanistică din Sofia, consemna administrativ ceea ce fusese de mai mulți ani un proiect de colaborare într-un domeniu nou de cercetare, cel al etnolingvisticii.

În 1978, Zamfira Mihail publicase lucrarea *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană* și prof. Maksim Mladenov a fost primul care a recenzat, în prestigioasa revistă „Linguistique Balkanique” (1978, nr. 2), contribuția românească la problematica teoretică a noului domeniu și prima prelucrare de informație la nivel sud-est european a unui domeniu onomasiologic.

Maksim Mladenov era în perioada de publicare, în colaborare, a celor 4 volume masive ale *Atlasului lingvistic bulgar (Bălgarski dialekten atlas)* și am fost onorată să salut, la rândul meu, organizarea de către domnia sa a primului colectiv de etnolingvistică din această zonă a Europei la Institutul de Lingvistică al Academiei Bulgare de Științe. Ulterior, d-sa a fost constrâns să se transfere la Institutul de Etnografie, pentru ca, din 1985, să reunească în jurul său, de data aceasta la Institutul de Balcanistică, ceea ce urma să fie nucleul unei direcții de cercetare de amploare.

După schimbările petrecute în țara noastră, atunci când l-am felicitat pentru noul an 1992, i-am propus organizarea în comun a unei teme de cercetare. La sfârșitul lui ianuarie 1992, am primit următoarea scrisoare, pe care o redăm în traducere:

„Academia Bulgară de Științe
Institutul de Balcanistică
Str. Țar Kaloian 7

Sofia, 21.I.1992

Dr. Zamfira Mihail
Institutul de Studii Sud-Est Europene

Stimată colegă

Am analizat în cadrul grupei noastre de cercetare, privind „Problemele etnolingvistice ale popoarelor balcanice”, tema pe care ne-ați propus-o pentru colaborare.

Cu plăcere vom lucra cu dumneavoastră împreună la tema pentru care sugerăm următoarea formulare: „Areale etnolingvistice și izvoare etnolingvistice ale civilizației sud-est europene”.

Am fi bucuroși dacă ne-ați răspunde, pentru a putea ști până la sfârșitul lunii februarie dacă sunteți de acord cu propunerea noastră.

Cu stimă, dr. Maksim Sl. Mladenov,
conducător științific, cercet. șt. pr. I^e

La 25 februarie 1992 am confirmat profesorului Mladenov primirea scrisorii sale și i-am comunicat următoarele:

„Monsieur et cher Collègue

Je suis heureuse de constater que votre Institut se déclare d'accord avec notre thème de collaboration sur les «Témoignages ethnolinguistiques de la civilisation sud-est européenne», dont le but est l'édition d'une Corpus de textes (fûssent-ils des documents historiques ou des notes de voyages, ainsi que et surtout des attestations ethnolinguistiques) portant sur les diverse aspects de la vie matérielle et du développement spirituel de cette région depuis la plus haute antiquité et jusqu'au XIXe siècle.

Ce «Corpus Ethnologiae Europae» représenterait, sans doute, un précieux instrument de travail. Par ailleurs, il fournirait aussi une option méthodologique pour une étude comparative complexe et le dépistage des éléments communs de cette vaste aire de convergences – le Sud-Est de l'Europe.

Nous pensons que votre voyage à Bucarest serait une très bonne occasion d'un échange de vues concernant les détails de notre collaboration. Nous pourrions choisir alors une méthodologie commune, aussi bien pour la réunion du matériel, que pour sa classification, et son annotation.

Mais, dès à présent, nous pourrions préciser certains aspects de cette collaboration. Il serait bon, par exemple, de connaître comment entendez-vous planifier (années et nombre de collaborateurs) ce travail. Il y a, en outre, quelques aspects concrets à considérer: par exemple, estimez-vous possible la traduction du Corpus dans une langue de circuit international et de publier, donc, des textes parallèles? Envisagez-vous aussi des réunions de travail périodiques?

Avec l'espoir d'une bonne collaboration, je vous prie, Monsieur et cher Collègue, d'agréer l'assurance de mes sentiments distingués.

Zamfira Mihail^e

Străbătând hățișul birocratic, la sfârșitul celui an, acordul de colaborare între cele două institute era semnat de către directorii în funcțiune:

Academia Română

București, 25. XI. 1992

Institutul de Studii de Studii Sud-Est Europene

ACORD

între Institutul de Studii Sud-Est Europene (București) și Institutul de Balcanistică (Sofia), pentru anii 1993-1995, privind activități comune româno-bulgare în cadrul temei de colaborare „Izvoare etnolingvistice ale sud-estului Europei“

În vederea pregătirii unor lucrări de anvergură și a sintetizării întregii informații referitoare la ariile comune etnolingvistice din sud-estul Europei, Institutul de Studii Sud-Est Europene din București și Institutul de Balcanistică din Sofia își pro-

pun inițierea unei cercetări în colaborare, precum și schimburi de informații între cercetătorii din institutele noastre.

În anul 1993

1. Se vor tipări studii și articole referitoare la „Izvoare etnolingvistice ale sud-estului Europei” și se vor pregăti volume tematice cu colaborare internațională. Sunt anunțate studiile:

Vasilka Aleksova – *Elemente bulgare în graiurile românești (pe baze etnolingvistice)*;

Darina Mladenova – *Numele unor insecte în context balcanic și slav*;

M. Mladenov – *Particularități fonetice comune în graiurile bulgare și române*;

Zamfira Mihail – *Aspectele etnolingvistice în stabilirea unor noi etimologii*;

Cătălina Vătășescu – *Elemente comune ale limbii române și ale graiului albanezilor din Bulgaria*.

2. Institutul de Studii Sud-Est Europene va organiza o sesiune științifică cu tema „Elemente comune româno-bulgare ale arealului etnolingvistic sud-est european”, cu participare internațională, la o dată care se va stabili ulterior. Se va ocupa dr. Zamfira Mihail.

3. Se vor asigura, în cadrul săptămânilor de schimb, posibilități de documentare părții bulgare în România și părții române în Bulgaria.

Se prevăd și alte forme de colaborare: schimburi de publicații, acces la bănci de date, alte manifestări științifice comune.

/Pentru/ Directorul Institutului
de Studii Sud-Est Europene
al Academiei Române
prof. dr. Alexandru Duțu
/semnat A. Pippidi/

Directorul Institutului
de Balcanistică
al Academiei Bulgare
dr. Str. Dimitrov

La 4 aprilie 1993, remarcabilul om de știință și umanist, care întindea punți de colaborare între cercetătorii din cele două țări, regretatul nostru coleg și prieten Maksim Mladenov ne-a părăsit „fără vreme”¹, după ce timpul vieții sale și-l sporise prin mii de pagini publicate.

Bucureștean în anii în care a fost cadru didactic asociat la Facultatea de Limbi Slave, predând limba bulgară studenților români, el continuă să fie o prezență și în lingvistica românească prin lucrarea apărută postum *Bălgarskite govori v Rumânîa*, Sofia, 1993 (454 p.).

Au trecut doi ani până ce colectivul său s-a reorganizat și, în 1995, a avut loc simpozionul inaugural al Acordului de colaborare. Am participat împreună cu Tudor Teoteoi la reuniunea organizată sub auspiciile Academiei Bulgare de Științe și ale Institutului nostru, în zilele de 3 și 4 iulie, la Sofia. Au avut loc trei ședințe la care au fost prezentate 19 comunicări².

Activitatea entuziastă a doamnei doctor Vasilka Aleksova a fost acel impuls care a determinat reluarea colaborării la doi ani după trecerea în eternitate a prof. Mladenov; tot spiritului ei generos și de excelent organizator se datoresc, integral, și cele două reuniuni de la Sofia. Prin tinerețea și, în același timp, seriozitatea muncii sale, ea reprezintă pentru echipa noastră un cercetător de bază.

Comunicările au reprezentat rezultatul cercetărilor din ultimii ani ale colegilor de la Institutul de Balcanistică și ale unor cadre didactice de la universitățile din Târnovo și Stara Zagora, care folosesc metodologia interdisciplinară etnolingvistică. Colegii bulgari din sectorul organizat cu ani în urmă de Maksim Mladenov-lucresază acum, împreună cu istorici ai culturii, sub conducerea prof. N. Kočev. Cercetările etnolingvistice sunt continuate de Vasilka Aleksova, Darina Mladenova, Valentina Vaseva, Borjana Velčeva, Čavdar Bonev.

Pentru prima dată au fost prezentate comunicări care se ocupă de influența limbii și culturii române asupra limbii bulgare. Astfel, prof. Borjana Velčeva a prezentat referatul despre *Limba română ca izvor pentru istoria lexicului bulgar*, prof. Ljudwig Selimski (Târnovo) a abordat problema *Elementului românesc în antroponimia bulgară*, Marija Atanasova a demonstrat răspândirea unor toponime de origine română pe teritoriul Bulgariei, Vasilka Aleksova a analizat *Terminologia română și bulgară a „apei neîncepute”, a „apei vii și moarte”* etc., iar Darina Mladenova a vorbit despre *Răspândirea în limbile română și bulgară a denumirii unor stele*.

Majoritatea participanților bulgari au cunoștințe serioase de limba română (șase dintre ei vorbesc curent româna: Vasilka Aleksova, Pavlina Boičeva, Darina Mladenova, Valentina Vaseva, Ljudwig Selimski, Čavdar Bonev), ceilalți citesc și folosesc bibliografie românească: Borjana Velčeva, Marija Anghelova Atanasova, Ekaterina Atanasova, Liljana Todorova, Marija Račeva, Milena Benkovska ș.a.

Se observă o abordare deschisă a problemelor legate de relațiile româno-bulgare de-a lungul secolelor, cu privire la satele din Bulgaria locuite de români (pentru prima dată am auzit că ele sunt numite astfel de către cercetătorii bulgari).

Comunicările delegației noastre – Zamfira Mihail, Cătălina Vătășescu (i-a fost citită comunicarea) și Tudor Teoteoi – au fost apreciate în timpul discuțiilor de un înalt nivel științific. Toate comunicările au fost depuse pentru tipar la redacția revistei „Linguistique balkanique”.

Cercetătorii de la Institutul de Balcanistică s-au arătat interesați de lărgirea contactelor cu institutul nostru. Textul protocolului de colaborare pentru următorii cinci ani menționează atât folosirea săptămânilor de schimb pentru documentare, cât și alcătuirea unor lucrări în colaborare. Noul director al Institutului de Balcanistică este dr. Agop Garabedian, ales și președinte al Comitetului Național Bulgar al A.I.E.S.E.E.

Cu această reuniune s-a început un ciclu de întâlniri anuale. În 1996, la București, au fost discutate unele dintre rezultatele obținute cu o tematică comună. La Conferința internațională din 28 iunie de la București³ au fost abordate subiecte care au valorificat noi surse de studiu, au fost prezentate identificări de noi manuscrise inedite și descrise instrumente de lucru. Cercetarea etnolingvistică a avut o direcție comparată marcată și subiectele abordate au fost rezolvate într-o nouă perspectivă interdisciplinară. Discuțiile au scos în evidență noutatea analizelor și contribuția colaborării dintre cercetătorii români și bulgari s-a vădit în circulația rapidă a informației și accesul la arhive, până acum mai puțin cercetate. La lucrările conferinței au participat cercetători de la institutele de Lingvistică, Etnografie, Istorie. Reuniunea a fost intens mediatizată. Toate comunicările au fost publicate în „Revue

des études sud-est européennes“, 3-4, 1997. Întâlnirea a fost și un moment de elogiare a memoriei profesorului Maksim Mladenov, a cărui amintire nu va înceta să ne îndrume colaborarea și să ne dea curaj.

Conferința de la Sofia, din sept. 1997, a fost consacrată problemelor referitoare la „Mentalitatea balcanică și reflectarea ei lingvistică“⁴. Comunicările echipei noastre – Cătălina Vătășescu, Tudor Teoteoi și Zamfira Mihail (comunicarea i-a fost citită) – sub sunt tipar, la Sofia. Organizarea tematică a întâlnirilor a adus un spor de adâncire a discuțiilor, care au putut confrunta bogăția informațiilor aduse în discuție din același domeniu. Colega noastră Darina Mladenova, care și-a susținut cu succes teza de doctorat, a prezentat rezultatele cercetărilor sale îndelungate în capitole bine încheiate. Dorim să vedem cât mai repede tipărită lucrarea sa monumentală consacrată „Astonimelor din limbile bulgară și română“.

La cea de a IV-a întâlnire, Sesiunea științifică organizată la București sub auspiciile Secției de Științe Istorice a Academiei Române, în sala Prezidiului, la 25 iunie 1998, tematica s-a referit la „Tradiții livrești și obiceiuri populare“⁵. A fost evident faptul că noi, membrii echipei (și mă refer la una singură, constituită din colectivele din cele două țări), am învățat să înțelegem mai bine, în acești ani de colaborare multiplă, fenomene dintr-o limbă și o arie culturală alta decât cea natală. În felul acesta, etnolingvistica – domeniu de cercetare comparată – determină ca frontierele politice să devină transparente și privirea noastră de ansamblu, pe baza informațiilor multiple, să poată aspira spre o înțelegere profundă a aspectelor studiate.

Eugen Coșeriu a considerat, într-unul din studiile sale, că este oportun să se amplifice și să se completeze etnolingvistica actuală, care este considerată „studiul limbajului în raport cu civilizația și cultura comunităților vorbitoare“⁶, încât ea să studieze în totalitatea sa „contribuția cunoașterii lucrurilor cu privire la configurația și funcționarea limbajului“.

Aceeași acțiune benefică ar avea-o, considerăm noi, și asupra etnografiei și antropologiei culturale luarea în considerație, cu toată pregătirea profesională și prudența necesare, a interacțiunilor pe care manifestările umane, studiate de etnologi, le datorează limbii de cultură (orală).

Note

1. Necrologul Maksim Slavcev Mladenov, semnat de Zamfira Mihail și Cătălina Vătășescu, a fost publicat în „Revue des études sud-est européennes“, 1993, nr. 1-2, p. 208.
2. Reproducem titlurile comunicărilor membrilor celor două colective în ordinea în care au fost prezentate: Zamfira Mihail, *Culegerea și valorificarea informației etnolingvistice. Principii și metodologie*; Ćeavdar Bonev, *Așezările slave din Balcani și analiza lor în perspectiva metodei interdisciplinare*; C. Vătășescu, *Inventarierea elementelor de origine latină din limbile sud-est europene*; T. Teoteoi, *Hagiografia în limbile română și bulgară*; Vasilka Aleksova, *Câteva ritualuri cu motivul apei*

la români și bulgari: Darina Mladenova, *Termini comuni în limbile balcanice de denumire a unor stele și constelații: astronime cu forma internă „fecioara cu cobilița”*.

3. Programul reuniunii de la București din 1996 a cuprins, după cuvântul introductiv al prof. dr. Alexandru Duțu, următoarele comunicări: Zamfira Mihail, *Încadrarea onomasiologică a elementelor latine în română și bulgară*; Vasilka Aleksova, *Observații asupra unor verbe cu sensul „a se căsători” în bulgară și română*; Cătălina Vătășescu, *Termini de rudenie de origine latină în albaneză și română*; Darina Mladenova, *Astronimele populare românești în perspectivă balcanică*; Elena Scărlătoiu, *Despre toponimele meglenite*; Vasilka Tăpkova-Zaimova și Pavlina Bojičeva, *Cuvânt de laudă a Sf. Dumitru de Ioan Stavrachie*; Tudor Teoteoi, *Elemente heterodoxe în mineele bizantine*.
4. Programul reuniunii de la Sofia din 19 sept. 1997 a cuprins 15 comunicări. Din partea română au prezentat: Zamfira Mihail, *Aspecte etnolingvistice ale religiozității populare*; Cătălina Vătășescu, *Denumirile unor sărbători creștine în unele limbi sud-est europene*; Tudor Teoteoi, *Prezicerile în Bizanț și în evul mediu românesc și colegii bulgari*; Vasilka Aleksova, *Elemente comune în terminologia nunții în bulgară și română: bulg. pogazei/ rom. pocânzei*; Pavlina Bojičeva, *Fondul documentar din sec. XV-XVI al orașului Sibiu – o arhivă puțin cunoscută și cercetată*.
5. După *Cuvântul introductiv* al acad. Virgil Cândea, vicepreședinte al Academiei Române, au prezentat comunicări: Vasilka Aleksova, *Alte elemente comune în bulgară și română în terminologia nunții*; Cătălina Vătășescu, *Termini de origine latină în limbile sud-est europene referitori la tors și la țesut*; Darina Mladenova, *Cercetare asupra denumirilor balcanice pentru „Calea Lactee”*; Tudor Teoteoi, *Termini comuni români și bulgari în texte bizantine*; Zamfira Mihail, *Terminologia ecleziastică și tradiția populară în sud-estul Europei*.
6. Eugen Coșeriu, *Diacronie și sincronie lingvistică*, Chișinău, 1994, p. 133 și, respectiv, 134.